

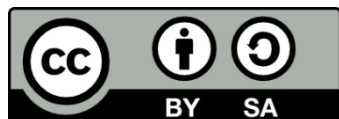
Λογοτεχνική Μετάφραση I

Ενότητα 1: Πολιτισμός– Λογοτεχνία– Λογοτεχνική μετάφραση

Τιτίκα Δημητρούλια

Τομέας Μετάφρασης

Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Πολιτισμός– Λογοτεχνία– Λογοτεχνική μετάφραση

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στόχοι της ενότητας

Στόχος της ενότητας είναι να προσεγγίσει τη λογοτεχνική μετάφραση:

1. Στη σχέση της με τον πολιτισμό
2. Τη λογοτεχνία
3. Σε μια συστημική προσέγγιση

Συστημική προσέγγιση

«Ορισμένες πτυχές της κοινωνιολογικής κριτικής, η κριτική που βασίζεται στη θεωρία της επικοινωνίας και διάφοροι κλάδοι της κριτικής της αναγνωστικής ανταπόκρισης έχουν συνεισφέρει στη δημιουργία ενός κλίματος στο οποίο καθίσταται και πάλι δυνατόν η λογοτεχνία να εξετάζεται με όρους συστημικούς.» (Lefevere 1992, 11).

Η λογοτεχνία υποσύστημα της κουλτούρας / του πολιτισμού

“ένα σύνθετο «σύστημα των συστημάτων», αποτελούμενο από ποικίλα υποσυστήματα, όπως η λογοτεχνία, η επιστήμη και η τεχνολογία. Μέσα σ’ αυτό το γενικό σύστημα εξωλογοτεχνικά φαινόμενα σχετίζονται με τη λογοτεχνία...”
(Lefevere ό.π.)

Θεωρία πολυσυστημάτων

- η μεταφρασμένη λογοτεχνία αποτελεί, στη **Θεωρία των Πολυσυστημάτων**, ένα ολοκληρωμένο, εσωτερικά διαστρωματωμένο σύστημα μέσα στο λογοτεχνικό σύστημα υποδοχής,
- όπου μπορεί να κατέχει **κεντρική ή περιφερειακή** θέση, αναλόγως με τη φάση του λογοτεχνικού συστήματος, τις ιστορικοπολιτικές συνθήκες κ.λπ. (Even-Zohar 1990).

Παγκόσμιο σύστημα μεταφράσεων I

- Με βάση τις διάφορες περιγραφές του παγκόσμιου συστήματος γλωσσών, που λαμβάνουν ως επί το πλείστον υπόψη τους (φυσικούς) ομιλητές των γλωσσών (de Swaan 2001, βλ. επόμενη διαφάνεια)
- έχει προταθεί το *παγκόσμιο σύστημα μεταφράσεων* (Heilbron 1999, 2009 και Heilbron & Sapiro 2004, 2007), που περιγράφει τη θέση των γλωσσών σε σχέση με τις μεταφράσεις από τις γλώσσες αυτές
- το εν λόγω παγκόσμιο σύστημα μεταφράσεων αναφέρεται καταρχάς σε όλα γενικά τα βιβλία και όχι μόνο στα λογοτεχνικά (1999, 2010). β. οι διεθνείς ανταλλαγές μετάφρασης βρίσκονται γενικότερα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος σήμερα, με έρευνες και μελέτες σε διαφορετικά πεδία (Sapiro 2010, 2012, 2014).

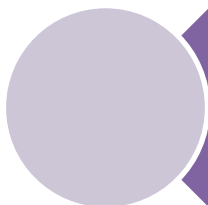

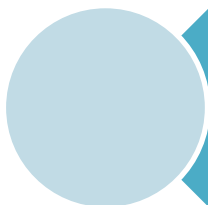
Υπερκεντρική γλώσσα
Αγγλικά

Πολύ κεντρικές
13 γλώσσες
και η αραβική

Κεντρικές
100 γλώσσες

Περιφερειακές
98% των γλωσσών

Παγκόσμιο σύστημα μεταφράσεων II

- Κατά Heilbron, η αγγλική είναι υπερκεντρική γλώσσα
- δύο γλώσσες στην κεντρική θέση, η γαλλική και η γερμανική
- ισπανική, ιταλική και ρωσική ημιπεριφερειακές γλώσσες – παρότι η ταξινόμησή του λαμβάνει υπόψη τις ιστορικοπολιτικές και κοινωνικές συνθήκες και εξελίσσεται συν τω χρόνω ([2010](#), 2).
- περιφερειακές γλώσσες, οι περισσότερες μικρές γλώσσες, αλλά και ορισμένες μεγάλες με βάση τον αριθμό των ομιλητών τους, οι οποίες όμως δεν έχουν την αντίστοιχη μεταφραστική δύναμη στην παγκόσμια μεταφραστική οικονομία –η οποία περιγράφεται με όρους ροών, ανταλλαγών κ.λπ.

Συμβολική διάσταση του μοντέλου

- Στο μοντέλο αυτό υπολογίζεται, ωστόσο, και η συμβολική αξία των γλωσσών και λογοτεχνιών, η οποία προκύπτει από διαφοροποιημένες, διαβαθμισμένες σχέσεις μεταξύ συστημάτων στο συμβολικό επίπεδο (Casanova [2002](#), [2005](#); Heilbron & Sapiro 2007, 2009).
- Η παντοδυναμία της αγγλικής δεν ακυρώνει, π.χ., την ισχύ της γαλλικής ως γλώσσας υψηλής λογοτεχνικής αξίας και φορέα σημαντικού λογοτεχνικού κεφαλαίου, όπως υπογραμμίζει η Pascale Casanova στην *Παγκόσμια πολιτεία των γραμμάτων* (1999 [2005]).

Λογοτεχνία – λογοτεχνικότητα – λογοτεχνική μετάφραση

- η θεώρηση της λογοτεχνικής μετάφρασης συναρτάται αυτονόητα προς τη θεώρηση της λογοτεχνίας
- ο ορισμός της λογοτεχνίας, η οποία συγκροτείται με βάση τη **λογοτεχνικότητα**, ποικίλλει στις διάφορες ιστορικές περιόδους
- προκύπτει ως **συνάντηση ιδεολογικοπολιτικών και αισθητικών προταγμάτων**

Λογοτεχνικότητα

Ιστορική-κοινωνική κατηγορία

- Κάθε εποχή ορίζει τη λογοτεχνικότητα και μέσα από αυτήν τη λογοτεχνία της
- Βλ. αντίστοιχα την έννοια της **παραλογοτεχνίας** (αστυνομική λογοτεχνία, κόμικς, επιστημονική φαντασία, λαϊκό μυθιστόρημα κ.λπ.)
- Η λογοτεχνικότητα ορίζεται ως **συναίρεση του κοινωνικού (εποχή και νόρμες) και του ατομικού (συγγραφική ιδιοπροσωπία) στοιχείου**

Νόρμες

- Η αλληλεπίδραση των λογοτεχνιών και επομένως των πολιτισμών γίνεται με διαφορετικούς όρους στις διάφορες περιόδους, οι οποίοι έχουν περιγραφεί ποικιλοτρόπως, όπως π.χ. ως *νόρμες* (norms) (ενδιάμεσες, άτυπες κανονιστικές ρυθμίσεις, ανάμεσα στον κανόνα και στην ιδιοσυγκρασία), που επιβάλλουν τι και πώς θα μεταφραστεί και αφορούν διάφορα επίπεδα (Toury 1995).
- για να εντοπίσει κανείς τις νόρμες, που έχουν δεχτεί κριτική ως ντετερμινιστικό στοιχείο, μελετά τόσο τα κείμενα καθαυτά όσο και τα παρακείμενα, και ο ίδιος ο Toury προτείνει διάφορα μοντέλα περιγραφής τους (ό.π.)

Πολιτισμική στροφή

- η Θεωρία των Πολυσυστημάτων και οι Περιγραφικές Μεταφραστικές Σπουδές που βασίστηκαν σ' αυτήν (Descriptive Translation Studies, DTS) έριξαν το βάρος στο σύστημα υποδοχής, ορίζοντας την *πολιτισμική στροφή* (cultural turn) στις μεταφραστικές σπουδές,
- η οποία αποδεσμεύει τη μετάφραση από το πρωτότυπο, εξετάζοντάς την ως αυτόνομο κείμενο, νέο πρωτότυπο που συγκροτείται υπό την επίδραση πολλαπλών δυνάμεων (ποικίλα πολιτισμικά και ευρύτερα συμφραζόμενα), συχνά αντιφατικών.

Πολιτισμός / Μετάφραση

Ο Ladmiral θεωρεί ότι, στην ευθεία μετάφραση (προς τη μητρική γλώσσα), ο πολιτισμός παρεμβαίνει με τρεις τρόπους:

- ως κουλτούρα, παιδεία δηλαδή του μεταφραστή, που καθορίζεται από την κατάρτιση και την προσωπικότητά του (κι εδώ συναντά, υπό μία έννοια, την *έξη* του Bourdieu).
- ως έκφραση της κυρίαρχης γλωσσο-πολιτισμικής *νόρμας*.
- και τέλος ως αμιγής πολιτισμική (civilisationnelle) διάσταση, η οποία αφορά το κείμενο-πηγή (1994, 61).

Πολιτισμικά στοιχεία

- Η πολιτισμική διάσταση των κειμένων γίνεται, ωστόσο, πιο εμφανής σε μια σειρά από κατηγορίες στοιχείων, **τα πολιτισμικά φορτισμένα στοιχεία/culture-bound elements, culturèmes,**
- που απαιτούν την ιδιαίτερη προσοχή του μεταφραστή και προϋποθέτουν την καλή γνώση του των δύο πολιτισμών από τη μια· αλλά και ορίζουν, στην αντιμετώπισή τους, τη στρατηγική του από την άλλη (θα επανέλθουμε αναλυτικά στη συνέχεια)

Πολιτισμικά στοιχεία και μεταφραστικές στρατηγικές

- Το κατά πόσο ο μεταφραστής, όμως, προβάλλει ή συγκαλύπτει τα στοιχεία της ξένης γλώσσας και του ξένου πολιτισμού είναι πάντα ενδεικτικό για τη στρατηγική που επιλέγει στη μετάφραση του κειμένου του, παρότι η θέση της μεταφρασμένης λογοτεχνίας στο σύστημα υποδοχής καθοδηγεί εξίσου την επιλογή.
- Οι εν λόγω στρατηγικές είναι στην ουσία, ως σήμερα, δύο: η πρώτη ευνοεί τον πολιτισμό/γλώσσα-πηγή και η δεύτερη τον πολιτισμό/γλώσσα-στόχο.
- Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, επειδή ακριβώς η μετάφραση έχει να κάνει πάντα με τον Άλλον, η πρώτη στρατηγική διατηρεί την ξενότητα, την ταυτότητα του Άλλου, και φέρνει τον αναγνώστη προς το κείμενο (**ξενοποίηση, foreignization**). η δεύτερη απαλείφει κάθε στοιχείο της ξενότητας, αποδομεί την εικόνα του Άλλου και την αφομοιώνει, φέρνοντας το κείμενο προς τον αναγνώστη (**οικειοποίηση, domestication**).

Υπάρχει ωστόσο αμιγής στρατηγική;

- Μπορεί οι αποφάσεις του μεταφραστή να τοποθετούνται πάντα στη μία από τις δύο πλευρές;
- Κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος η άποψη της πολυπλοκότητας, που αποκλείει τους νέους δυισμούς και προκρίνει μια μεικτή, υβριδική θεώρηση

Και ο μεταφραστής;

- Δεν μπορεί κανείς να μιλήσει για μετάφραση γενικά, αλλά για μεταφράσεις, καμωμένες από συγκεκριμένους μεταφραστές
- Η μετάφραση είναι ο μεταφραστής, όπως διαμορφώνεται κοινωνικά (habitus-έξη)
- Παρά ταύτα, για πολλά χρόνια παρέμενε **αφανής** (Venuti, 1998)

Ασκήσεις I

Να απαντήσετε στις παρακάτω ασκήσεις πολλαπλής επιλογής:

Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση (μία μόνο):

Ο Venuti πιστεύει ότι

- a. Στην Ιστορία ο μεταφραστής είναι αφανής.
- b. Αναλόγως με την περίοδο, ο μεταφραστής ήταν προβεβλημένος.
- c. Μεταφραστής και συγγραφέας ταυτίζονται.
- d. Η αφάνεια του μεταφραστή έχει τελειώσει πια για πάντα.

Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση (μπορεί να είναι περισσότερες της μιας):

Οι μεταφραστικές στρατηγικές έχουν να κάνουν με

- a. Τη σχέση με τον Άλλον και τον σεβασμό προς αυτόν.
- b. Τις νόρμες του συστήματος.
- c. Την εποχή
- d. Τον μεταφραστή και τις επιλογές του.

Ασκήσεις II

Εξηγήστε για ποιον λόγο οι αγγλόφωνες χώρες μεταφράζουν ελάχιστα και όλες οι υπόλοιπες χώρες πολύ, με αναφορά στο παγκόσμιο μεταφραστικό σύστημα. Αναζητήστε και παραθέστε ελληνικά στοιχεία προς τεκμηρίωση της θέσης σας.

Βιβλιογραφία

- Casanova, P. (1999). *La république mondiale des lettres*. Paris: Seuil. [(2012). *Η παγκόσμια πολιτεία των γραμμάτων* (μτφρ. Έ.Γιαννοπούλου). Αθήνα: Πατάκης].
- Casanova, P. (1999). *La république mondiale des lettres*. Paris: Seuil. [(2012). *Η παγκόσμια πολιτεία των γραμμάτων* (μτφρ. Έ.Γιαννοπούλου). Αθήνα: Πατάκης].
- Heilbron, J. & Sapiro, G. (eds.) (2002). *Traduction: les échanges littéraires internationaux. Actes de la recherche en sciences sociales, 144*, 2002.
- Heilbron, J. & Sapiro, G. (eds.) (2007). La traduction comme vecteur des échanges culturels internationaux. In G. Sapiro (éd.), *La traduction comme vecteur des échanges culturels internationaux : circulation des livres de littérature et de sciences sociales et évolution de la place de la France sur le marché mondial de l'édition de 1980 à 2004*, Paris : Centre de Sociologie Européenne, 11-26.
- Heilbron, J. (1999). Towards a Sociology of Translation: Book Translations as a Cultural World-System. *European Journal of Social Theory*, 2, 429-444.

- Heilbron, J. (2009). Le système mondial des traductions. In G. Sapiro (éd.), *Les contradictions de la globalisation éditoriale*. Paris: Éditions du Nouveau Monde, 253-274.
- Heilbron, J. (2010). Structure and Dynamics of the World System of Translation. UNESCO, International Symposium 'Translation and CulturalMediation', Φεβρουάριος 22-23, Centre européen de sociologie et de science politique de la Sorbonne (CESSP Paris) & Erasmus University Rotterdam. Ανακτήθηκε 12.4.2015 από <http://portal.unesco.org/culture/en/files/40619/12684038723Heilbron.pdf/Heilbron.pdf>
- Ladmiral, J.-R. (1994). *Traduire : théorèmes pour la traduction*. Gallimard. [(2007). *Θεωρήματα για τη μετάφραση*(μτφρ.Κ. Κολέτ, Ά.-Μ. Αναστασιάδη). Αθήνα: Μεταίχμιο].

- Lefevere A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London/New York: Routledge.
- Lefevere, A. (1992). *Translation/History/Culture: A Sourcebook*. London/New York: Routledge.
- Levý, J. (2004). Translation as a decision process. In Lawrence Venuti (ed.). *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge, 148-159 [1966].
- Sapiro, G. (2014). The Sociology of Translation: A new Research Domain. In S.Bermann& C. Porter (eds.),*A Companion to Translation Studies*. Malden, MA, Oxford and Chichester: Wiley Blackwell, 82-94.
- Sapiro, G.(2010). *Les Échanges littéraires entre Paris et New York à l'ère de la globalisation*. Paris : CESSP.

- Sapiro, G.(ed.) (2012). *Traduire la littérature et les sciences humaines : conditions et obstacles*, Paris : Ministère de la Culture et de la Communication.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Venuti L. (1995). *The translator's invisibility. A history of translation*. London/New York: Routledge.
- Venuti, L. (1998). *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London/New York: Routledge
- Venuti, L. (ed.) (2004²). *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Δημητρούλια Ξανθίππη. «Λογοτεχνική Μετάφραση Ι. Πολιτισμός– Λογοτεχνία– Λογοτεχνική μετάφραση». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://opencourses.auth.gr/courses/OCRS310/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

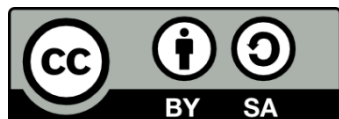
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ευαγγέλου Χριστίνα
Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

